
Част първа

Програми

Правна програма

През 2009 г. правно-институционалната и съдебната реформа в страната продължиха да бъдат приоритетни области в дейността на Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията. Работата беше съсредоточена в няколко основни насоки.

- **Разходи за превенция и противодействие на престъпността.** Изготвен бе доклад на тема *Българската пенитенциарна система през погледа на работещите в сферата на изпълнението на наказанията*. Сред основните очертани проблеми са пренаселеността в местата за лишаване от свобода, лошите материални и битови условия, слабостите, свързани с охраната и сигурността, недостигът на финансов и човешки ресурс.
- **Общоевропейски индикатори за общественото доверие в правосъдието.** Осъществено бе проучване на информацията за съществуващите индикатори за доверие в правосъдието, както и на необходимостта и възможностите за приложение на подобни индикатори. Основните резултати от проучването, координирано от експертите на Правната програма, бяха представени на международна конференция в София с участието на изявени криминолози, юристи и социолози от страната и чужбина и публикувани от Европейския институт за превенция и контрол на престъпността (HEUNI).
- **Съдействие на пострадалите от престъпления.** Извършен бе анализ на законодателството, политиките, практиките и подходите на държавите-членки на ЕС относно пострадалите от престъпления. Резултатите от анализа бяха отразени в подробен сравнителен доклад за пострадалите от престъпления в ЕС и отделни доклади за всяка държава-членка.
- **Мониторинг на расизма и ксенофобията и на политиките и мерките за тяхното противодействие.** За четвърта поредна година Центърът за изследване на демокрацията продължи да изпълнява функцията на национален координатор за България по въпросите на расизма и ксенофобията на Агенцията на Европейския съюз за основните права. През 2009 г. бяха подготвени два тематични доклада – *Национален доклад за жилищната политика по отношение на ролите в България* и *Национален доклад за расизма и ксенофобията в спорта*, три бюлетина по темата расова дискриминация и поредният годишен доклад за оценка на расизма и ксенофобията в България и мерките за тяхното предотвратяване и противодействие.
- **Мониторинг в областта на правосъдието и вътрешните работи.** Изградена бе мрежа от граждански организации, ангажирани с въп-

росите на правосъдието и вътрешните работи, и електронна база данни с информация за тяхната дейност. През 2009 г. бяха подготвени три издания на електронния бюлетин *Правосъдие и вътрешни работи*.

- **Сътрудничество с национални, чуждестранни и международни институции и организации.** В продължение на инициативата на Центъра за създаване и укрепване на институцията омбудсман на национално и местно равнище бе подготвен доклад, съдържащ преглед на историческото развитие на институцията местен обществен посредник в България и подробен анализ на действащата законова и подзаконова нормативна уредба. Центърът за изследване на демокрацията участва като член на Гражданския експертен съвет към комисия „Професионална етика и превенция на корупцията“ на Висшия съдебен съвет, както и на Обществения съвет от неправителствени организации към министъра на правосъдието.

I. Оценка на разходите за противодействие на престъпността

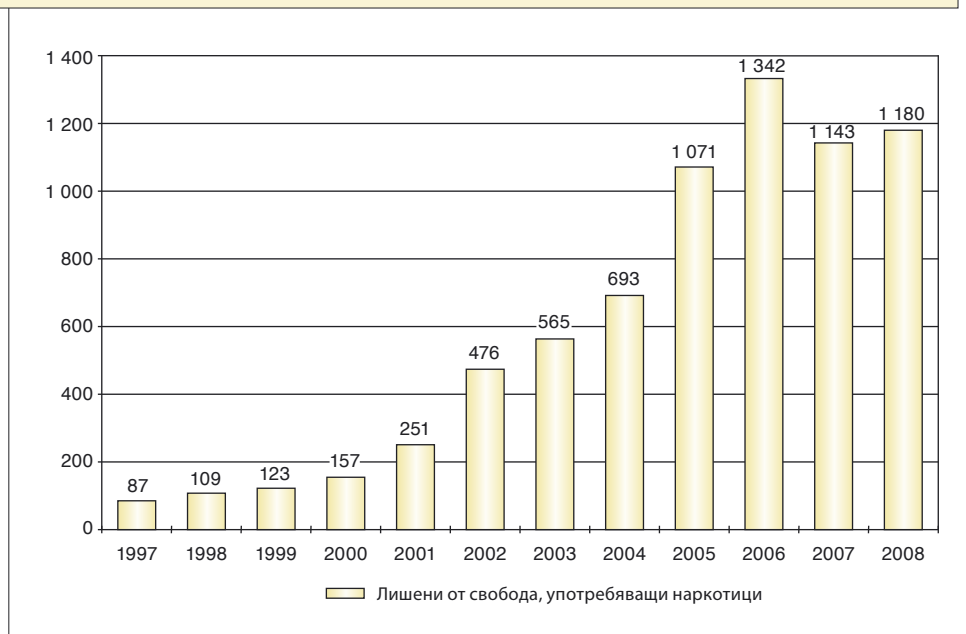
През 2009 г. Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията завърши работата си по проекта „Оценка на разходите за противодействие на престъпността“, изпълняван в партньорство с девет академични и неправителствени организации от Италия, Испания, Португалия, Германия, Литва, Кипър, Унгария и Турция. Основната цел на проекта бе да се предложат мерки за ограничаване на престъпността на основата на оценка на преките и непреките разходи, произтичащи от престъпни действия, както и на ефективни стратегии за превенция и противодействие на престъпността, включително тероризма и престъпленията, свързани с наркотици.

Още в началото на годината, по време на четвъртата среща по проекта, състояла се през януари в Лисабон, участниците от Правната програма представиха работен вариант на подготвяния от тях доклад *Българската пенитенциарна система през погледа на*

работещите в сферата на изпълнението на наказанията. За целите на проучването екипът на Правната програма проведе поредица от интервюта и работни срещи с представители на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ към Министерството на правосъдието, администрацията на затворите в София, Пловдив и Сливен (в т.ч. директори, социални работници, лекари, психолози и лица, ангажирани с охраната), инспектори в пробационни служби, експерти от администрацията на Омбудсмана на Република България. Сред основните проблеми, очертани от анализа, са пренаселеността в местата за лишаване от свобода, лошите материални и битови условия, слабостите, свързани с охраната и сигурността, недостигът на финансов и човешки ресурс и други.

Специално внимание в хода на проучването беше отделено на проблема с разпространението на наркотици в местата за лишаване от свобода, както и на наказателната политика по отношение на лицата, употребяващи или зависими от наркотични вещества. Като основни проблеми

Графика 1. Брой лишени от свобода, употребяващи наркотици (1997 – 2008 г.), Българската пенитенциарна система през погледа на работещите в сферата на изпълнението на наказанията, Център за изследване на демокрацията, 2009

анализът откроява високия процент на лишени от свобода, употребяващи наркотици, ниската ефективност на мерките и дейностите за работа с наркозависими в местата за лишаване от свобода, както и слабостите при контрола за недопускане на внасянето на наркотици в затворите и поправителните домове в страната.

В резултат на бележките и препоръките, направени в хода на работната среща в Лисабон, екипът на Центъра за изследване на демокрацията преработи и допълни подготовения анализ. Последният вариант на доклада заедно с актуализирани статистически данни по темата бяха представени и обсъдени по време на заключителната конференция, организирана през юли в Никозия, Кипър, на която освен организациите

по проекта присъстваха още представители на институции, ангажирани с изпълнението на наказанията, от различни държави-членки на ЕС.

II. Индикатори за общественото доверие в правосъдието

През 2009 г. Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията продължи работата си по започнатия през март 2008 г. проект „Индикатори за общественото доверие в правосъдието: инструменти за оценка на политики“ (JUSTIS), осъществяван в партньорство с университети и неправителствени организации от Великобритания, Италия, Франция, Унгария, Литва и Финландия. Целта на проекта е да се предложат на институциите на ЕС и на държавите-

членки нови индикатори за оценка на общественото доверие в правосъдието, които да бъдат използвани при подготовката, изпълнението и оценката на политики в областта на наказателното правосъдие.

Центърът за изследване на демокрацията бе домакин на първата международна конференция по проекта, състояла се в София на 24-25 март 2009 г. Събитието събра представители на партньорските организации, членове на групата от външни експерти по проекта и изявени криминолози, юристи и социолози от страната и чужбина.

По време на конференцията бе обсъдена досегашната работа по проекта, както и ролята на групата от външни експерти във валидирането на постигнатите резултати. Експертите на Правната програма представиха

събраната до този момент информация за съществуващи индикатори за доверие в правосъдието, използвани от отделни държави или международни организации, както и обобщение на извършеното в няколко държави-членки на ЕС проучване за необходимостта и възможното приложение на подобни индикатори.

Сред останалите теми, дискутирани по време на конференцията, бяха германският и шведският опит в измерване на доверието в полицията и правосъдието (представени съответно от проф. Хелмут Кури от Университета във Фрайбург и г-н Шел Елефалк от шведската полиция), страхът от престъпност като форма на „нормализация“ на риска (с лектор г-н Жири Бурианек от Карловия университет в Прага) и основните акценти в доклада на Европейската комисия за ефективност на правосъ-

По време на конференцията „Индикатори за обществено доверие в правосъдието: инструменти за оценка на политики“

дието (обобщени от д-р Стефано Мафай от Университета в Парма). От г-н Джим Парсънс от американския институт „Вера“ участниците научиха и за изпълнявания от института проект за създаване на индикатори по въпросите на правосъдието.

За представяне на проекта пред българската правна общност в рамките на конференцията в Националния институт на правосъдието се проведе публична дискусия на тема „Индикатори за обществено доверие в правосъдието: инструменти за оценка на политики“. В нея редом с експертите по проекта участие взеха и висши български магистрати и представители на изпълнителната власт, включително министърът на правосъдието г-жа Миглена Тачева, директорът на Националния институт на правосъдието доц. д-р Пенчо Пенев, заместникът на главния прокурор и ръководител на Върховната касационна прокуратура г-н Христо Манчев и др. Основните задачи и очаквани резултати от работата по създаването на общоевропейски индикатори за доверието в правосъдието бяха представени от координатора на проекта JUSTIS проф. Майк Хаф от Института за проучване на наказателни политики, Кингс Колидж, Лондон, и ръководителя на групата от външни експерти проф. Джулиън Робъртс от Университета в Оксфорд.

Международният екип от представители на участниците в проекта проведе и три работни срещи за координиране и планиране на съвместната работа.

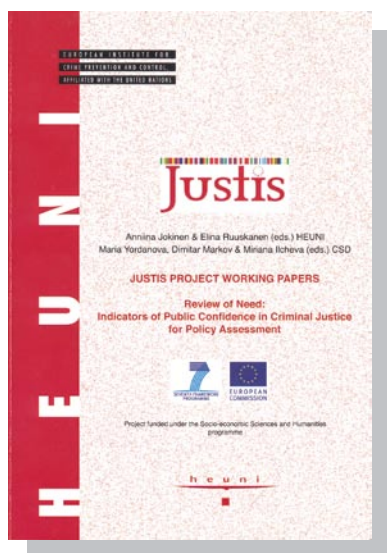
На срещата в София на 23 март бяха представени постигнатите до момента резултати и беше обсъдена възможността за включване на въпроси за доверието в правосъдието и страха от престъпност в изследва-

нето за доверието на обществото в лондонската полиция, както и в Европейското социално изследване. Бяха набелязани следващите стъпки в работата, включително тези, свързани с разпространението на постигнатите резултати сред научните среди и органите на наказателното правосъдие. Срещата в Шефилд, Великобритания, състояла се на 3 юни 2009 г., беше посветена на изработването на методология за провеждане на когнитивни интервюта, анализ на такива интервюта и обучение за провеждането им. На последната за годината работна среща през септември в Любляна, Словения, беше отчетено успешното приключване на координираното от Правната програма на Центъра проучване на съществуващите индикатори за обществено доверие в правосъдието. Работата по проучването включваше анализ на значението на индикаторите за обществено доверие като инструменти за формиране и оценка на политики, преглед на научните и други публикации в областта на доверието в правосъдието и страха от престъпността в Европа и Северна Америка, както и обобщение на индикаторите за обществено доверие в правосъдието, прилагани на национално и международно равнище.

Резултатите от проучването, координирано от експертите на Правната програма Мария Йорданова, Димитър Марков и Миряна Илчева, бяха публикувани през септември от Европейския институт за превенция и контрол на престъпността (HEUNI). Публикацията е книга първа от поредицата доклади по проекта JUSTIS и се състои от три части – проучване на значението на общественото доверие като инструмент за оценка на политиките в някои европейски държави, преглед на литературата и съществуващите индикатори в отделните държави и описание и оценка на индикаторите

за обществено доверие в правосъдието на наднационално ниво.

Експертите на Центъра за изследване на демокрацията започнаха работа и по провеждането на планираните когнитивни интервюта, имащи за цел да проверят как различните групи от респонденти възприемат формулировката на въпросите за доверието в правосъдието. Първият кръг от интервюта беше проведен в периода юли – септември, а вторият – през ноември и декември, като резултатите от двата кръга бяха описани в обобщаващи доклади.

III. Съдействие на пострадалите от престъпления

В продължение на работата по проучване на законодателството, политиките, практиките и подходите на държавите-членки на ЕС относно пострадалите от престъпления, започнала през юни 2008 г., Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията подготви отделни доклади за всяка държава-членка и

подробен сравнителен доклад за пострадалите от престъпления в ЕС.

За успешното извършване на проучването Правната програма работи съвместно с експерти от всички държави-членки на ЕС, на които подготви и предостави подробни указания под формата на изследователски въпросник, съдържащ 56 въпроса, разделени в 5 основни тематични групи. Успоредно с това, за постигане на максимална пълнота на проучването, беше подготвен и разпространен и отделен въпросник до държавните институции и неправителствените организации в държавите-членки на ЕС, ангажирани с оказването на съдействие на пострадалите от престъпления.

Подготвеният сравнителен доклад обхваща няколко групи въпроси, като обща характеристика на понятието за пострадали от престъпления; практически аспекти на законодателството на държавите-членки относно пострадалите от престъпления; информация относно програми и механизми за финансово подпомагане на пострадали от престъпления в държавите-членки; държавни органи, отговорни за защитата на интересите на пострадалите от престъпления, и взаимодействието им с неправителствените организации, които работят с пострадали, както и със съответни органи от други държави-членки; неправителствени организации, работещи в областта на подпомагането на пострадали от престъпления. Подробна информация по тези въпроси за отделните държави-членки се съдържа в отделните доклади по страни, приложени към сравнителния доклад.

След представянето на докладите пред Европейската комисия през март и преработването им съобразно получените бележки, предложения и

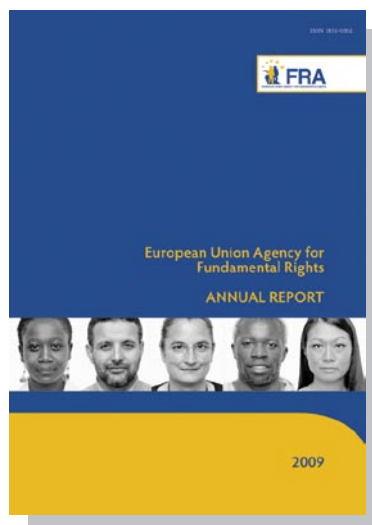
препоръки подготовеният окончателен вариант на доклада беше предоставен на Комисията през юли.

Успешното осъществяване на проучването и ефективната работа на сформирания екип от експерти от 27-те държави-членки на ЕС, на които беше възложена задачата да подготвят анализ на законодателството и практиките в областта на защитата на пострадалите от престъпления в своите страни, даде възможност на Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията да продължи работата си в тази сфера, като се фокусира върху изготвянето на информационни карти за правата на пострадалите от престъпления в държавите-членки на ЕС. Работата започна през септември с разработването на подробен въпросник, изследващ правата на пострадалите в рамките на наказателния процес в държавите-членки на ЕС. Въпросникът бе съгласуван с Европейската комисия и с част от членовете на екипа и бе разпратен на експертите за попълване. Паралелно с това започна и подготовката за валидирането на информационните карти от компетентните държавни институции на 27-те държави-членки. Работата по изготвянето на информационни карти се осъществява в сътрудничество с Европейската организация по публично право, базирана в Атина, Гърция.

IV. Мониторинг на расизма и ксенофобията и мерките за тяхното противодействие

За четвърта поредна година Центърът за изследване на демокрацията продължи да изпълнява функцията на национален координатор за България по въпросите на расизма и ксенофобията на Агенцията на Европейския съюз за основните права.

През 2009 г., в изпълнение на поставените от Агенцията задачи, Центърът работи по подготовката на два тематични доклада – *Национален доклад за жилищната политика по отношение на ромите в България* и *Национален доклад за расизма и ксенофобията в спорта*. За целите на проучването бяха събрани статистически данни и проведени интервюта с представители на държавната администрация и неправителствени организации. Докладът, посветен на жилищната политика по отношение на ромите в България, беше публикуван от Агенцията през октомври 2009 г., а информация от него беше включена и в публикувания от Агенцията през същия месец „Сравнителен доклад за жилищните условия на ромите и Travellers в държавите-членки на ЕС“. Докладът, посветен на расизма и ксенофобията в спорта, също предстои да бъде включен като част от сравнително изследване на Агенцията за всички държави-членки на ЕС.

Центърът подготви и три бюлетина по темата расова дискриминация, включващи актуална информация за

новоизлезли анализи и доклади, промени в правната рамка и важни събития в областта на равното третиране и противодействието на расизма и ксенофобията.

След провеждането на изборите за Европейски парламент Центърът за изследване на демокрацията подготви и предостави на Агенцията за основните права анализ на присъствието на темата за расизма и расовата дискриминация в предизборната кампания в България. Анализът описва случаите на расистка или етническа пропаганда в хода на кампанията и прави оценка на позицията, заявена от основните политически партии по основни въпроси на етническото и расово равенство.

В края на годината експертите на Правната програма подготвиха и представиха на Агенцията и поредния годишен доклад за оценка на расизма и ксенофобията в България и мерките за тяхното предотвратяване и противодействие. За първи път редом с традиционните области законодателство, расова и етническа престъпност, здравеопазване, образование, заетост и жилищна политика, в доклада беше включена и информация за участието на малцинствата в политическия и обществен живот в страната.

* * *

И през 2009 г. Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията продължи да работи в тясно сътрудничество с редица национални, чуждестранни и международни институции и организации.

През 2009 г. по случай 130 години Министерство на правосъдието министърът награди Центъра за изследване на демокрацията с отличие за активна работа и добро взаимодействие.

В продължение на започналата още през 1998 г. инициатива на Центъра за създаване и укрепване на институцията омбудсман на национално и местно равнище в България в края на 2008 г. Правната програма започна работа по подготовката на анализ на нормативната база, регулираща работата на местните обществени посредници, и на препоръки за подобряването ѝ. Резултатите от проучването и препоръките за усъвършенстване на нормативната база бяха обобщени в доклад, представен през февруари 2009 г. на работна среща с участието на националния омбудсман и местни обществени посредници от цялата страна. Докладът, съдържащ преглед на историческото развитие на институцията местен обществен посредник в България и подробен анализ на действащата законова и подзаконова нормативна уредба, очертава основните слабости на правната рамка и формулира конкретни препоръки за нейното усъвършенстване. Основният извод, който направиха експертите на Правната програма въз основа на изготвения анализ и след запознаване с практиката на самите обществени посредници, бе необходимостта от съществено разширяване на законовата уредба на местните обществени посредници, тъй като от една страна, законовите разпоредби са по-стабилни и по-трудно подлежат на промени, което е от особено значение за устойчивостта на институцията местен обществен посредник, а от друга страна, това е най-ефективният начин за въвеждане на минимален набор от единни стандарти по отношение създаването и функционирането на тази институция и за преодоляване на значителните различия, съществуващи в момента на общинско равнище.

През 2009 г. Центърът за изследване на демокрацията участва като член на Гражданския експертен съвет към комисия „Професионална етика и пре-

венция на корупцията” на Висшия съдебен съвет. Представители на Правната програма участваха в провежданите заседания и представиха експертни становища по проекта за Наредба за показателите и реда за атестиране на съдия, прокурор, следовател, административен ръководител и заместник на административния ръководител и по проекта за Правила за назначаване на административни ръководители и техни заместници.

Директорът на Правната програма д-р Мария Йорданова бе поканена от новоизбрания министър на правосъдието като представител на Центъра за изследване на демокрацията в Обществения съвет от неправителствени организации към министъра на правосъдието. Съветът има за цел да допринесе за успешното сътрудничество между екипа на министерството и граждан-

ското общество в очертаването и постигането на приоритетните цели в работата на институцията. Участието в съвета на представител на Центъра за изследване на демокрацията е своеобразно продължение на активната роля на организацията в сходния обществен съвет, създаден към предишния министър на правосъдието.

В рамките на установеното партньорство между Центъра за изследване на демокрацията и други неправителствени организации от страната, ангажирани с проблемите на правосъдието, представители на Правната програма взеха участие в редица обществени прояви (конференции, кръгли маси и семинари), посветени на различни актуални проблеми на съдебната реформа в страната. Центърът за изследване на демокрацията се присъедини и към групата неправ-

Проф. Джулиан Робъртс говори за важността от правилната интерпретация на данните от изследванията на общественото мнение за престъпността и правосъдието

вителиствени организации, която през май организира пресконференция за кадровата политика в съдебната власт, последвана от открито писмо до министър-председателя, провокирани от все по-нарастващата необходимост от радикални промени в дългосрочен аспект не само в процесите, протичащи във Висшия съдебен съвет, но и в цялата съдебна система.

През 2009 г. Центърът за изследване на демокрацията продължи осъществяването на поредица от дейности за укрепване на капацитета на гражданските организации в България за осъществяване на мониторинг в областта на правосъдието и вътрешните работи.

В рамките на тази инициатива бяха идентифицирани широк кръг неправителствени организации, работещи в областта на правосъдието и вътрешните работи, и беше създадена електронна база данни с информация за тяхната дейност. За тази цел експертите на Правната програма подготвиха система от критерии за определянето на организациите, работещи в тази област, както и формуляри за оценка на тези организации, чрез които беше осъществена и дейността по тяхното идентифициране. Електронната база данни е динамична и позволява периодично да бъде актуализирана и допълвана с нови организации.

По този начин беше поставено началото на изграждането на мрежа от граждански организации, ангажирани с въпросите на правосъдието и вътрешните работи.

С цел укрепване на капацитета на включените в мрежата организации техни представители бяха поканени да вземат участие в организирания от Правната програма семинар на тема „Общественото мнение и граж-

данският контрол върху правосъдието” с гост-лектор проф. Джулиан Робъртс, преподавател по криминология към Университета в Оксфорд. По време на дискусиата, проведена на 26 март 2009 г., беше направен изводът, че България и много държави-членки на ЕС се нуждаят от система от показатели, измерващи доверието в правосъдието, които да служат както за формирането на дългосрочни политики, така и за оценка на ефективността при изпълнението им.

С цел поддържане на информираността на мрежата от организации и запознаване на държавните институции с дейността на неправителствения сектор в сферата на правосъдието и вътрешните работи Правната програма продължи да издава и разпространява електронния бюлетин *Правосъдие и вътрешни работи*. След като през ноември 2008 г. бе разпространен първият брой от поредицата, през 2009 г. бяха подготвени още три издания – през февруари, април и юли. Бюлетините съдържат актуални новини и документи, свързани с европейската и националната политика в областта на правосъдието и вътрешните работи, както и информация за текущите и

предстоящи дейности на организациите, включени в мрежата.

На международно равнище Правната програма на Центъра за изследване на демокрацията продължи да работи съвместно с редица чуждестранни и международни организации,

а нейни представители взеха участие в редица прояви, посветени на проблеми като превенция и противодействие на корупцията, реформа в органите на съдебната власт, укрепване на капацитета на институциите, ангажирани с противодействие на престъпността и др.